

TOOME MUUSIKA RUUMI!



**EE ESTON EHITUS**

ESTON EHITUS ON PÄRNU KONTSERDIMAJA HOOAJA PEATOETAJA



# Eesti Filharmoonia Kammerkoori juubelisari

portreeterib koori nägu kujundanud dirigente

tekst: ANNE PROMMIK

fotod: PEETER LANGOVITS, ERLEND ARRAS, ELERI EVER, PEETER SIRGE, KAUPU KIKKAS, EFK ARHIIV

“Üks külalisdirigent viskas meil koori ees pikali. Teine viskas noodid vastu pörandat!”

Lauljad naeravad kõlavalt, meenutades Eesti tippkoori ees seisnud isiksusi. Tõttõelda pole ükski Eesti Filharmoonia Kammerkoori neljast peadirigendist nii äärmuslikuks läinud, aga nad kõik on värvikad isiksused, kellest rääkides lähevad lauljad säraküünlana põlema. Kolmekümne viie aasta jooksul on lauljate ees seisnud neli karismaatilist juhti.

Igähe kõlaideaal ja meelisrepertuaar on koori mõjutanud. Juubelihooajal saab koori ees näha kõiki nelja: Tõnu Kaljuste, Paul Hillier, Daniel Reuss ja Kaspars Putniņš toovad sarjas “Peadirigendid” kuulajate ette valitud kavad muusikaga, mis nende arvates laseb kõige paremini koori haruldasel kõlal esile tõusta. Kindlasti on igas kavas ka dirigenti ennast, nii nagu teda näevad kooriliikmed ja publik. Järgnev lugu on sündinud vestlustes koori lauljate Kaia Urbi, Karin Salumäe, Kaido Janke, Annika Lõhmuse ja Aarne Talvikuga.

## KOORI PEADIRIGENDID

Tõnu Kaljuste (1981–2001)  
Paul Hillier (2001–2007)  
Daniel Reuss (2008–2013)  
Kaspars Putniņš (alates hooajast 2014/2015)





Tõnu Kaljuste EFK 35. sünnipäevapeol 30. juunil 2016 juhatamas Veljo Tormise koorikontserti "Tornikell minu külas"

## Geniaalne kavameister, suur mõtestaja Tõnu Kaljuste

Kammerkoori 35. sünnipäeva kontserdil juunikuus Viimsi kirikus kõlas Tõnu Kaljuste juhatusel Veljo Tormise koorikontsert "Tornikell minu külas". Dirigeerimise kõrval luges ta ka koorikontserdi teksti, mis on kirjutatud näitlejale. Lauljate arvates on Kaljuste ainuke inimene, kes on piisavalt hull, et seda teha, ja ilmselt ka ainuke, kes sellega hakkama saaks, sest iga dirigent juba, selg lauljate poole, koori ei juhata.

Neljast peadirigendist on temaga kammerkoorilauljatel kõige emotsionaalsem suhe. Ja mitte ainult seepärast, et Kaljuste karisma teeb igast kontserdist sündmuse. Haruldane on ka tema meele- tu loovus ja spontaansus. "Täielik ideede generaator," kinnitavad lauljad. Proovides ei ole ta kunagi seesama Kaljuste, kes laval. "Kontserdil tuleb tal sõrme otsas rippuda – jälgida mitte ainult tema kätt, vaid ka silmi ja ilmet," räägivad lauljad. Varem kokkulepitud *piano* kohal võib vabalt vallanduda tundepuhang. Ja muu-



Arvo Pärt, Tõnu Kaljuste, Tallinna Kammerorkester ja EFK New Yorgi Carnegie Halli laval 2014. aasta mais

tused ei piirdu ainult tempode või dünaamikaga. Koori algusaegadel olid lauljatel laval kaasas kõik noodid, sest dirigent otsustas alles publikut tajudes, mida esitada. Esimesel kontserdireisil Austraaliasse aastal 1993 läks publik lausa hulluks ja nõudis lisalugu. Kaljuste otsustas laulda Bachi motetti "Singet dem Herrn". Noote muidugi kellelgi polnud, aga tema lõi loo lahti. Tal tulevad sageli äkilised, võimatu näivad ideed ja enamasti lähevad need ka õnneks. Publik oli noodita esitatud Bachiga rahul!

Kaljuste meetod tähendab, et ta ei tee kunagi lugu proovis lõpuni valmis. Lauljatele on see ehk väsitav, aga kuulajatele annab värskest ja emotsiooni. Lauljaski lahkuvad tundega vau, mis kontsert! Hiljem kuulatud kontserdisalvestus ei pruugigi olla sama vaimustav, sest elavat fluidumit pole. Tõnu Kaljuste otseski publiku ära, ja mitte ainult publiku. Noortel lauljatel on suur oht tema kontsertidel end "ära laulda" ja hääled kaotada, sest ta paneb endast kõik andma.

Sõna mõtestajana on Kaljuste ületamatu. Neljast dirigendist on ta kõige lähemal algallikale, nagu koorile olulised Tormise ja Pärdi teosed, eesti kooriklassika või ka õigeusu muusika.

Suurt dirigenti huvitab peale muusika

ka muu ühiskonnas toimuv, teda inspireerib see, mis liigub õhus, ja sellest sünnivad geniaalsed kavad. Kaljuste koostatud on ka EFK üks silmapaistvamaid kontserdisarju "Juhid ja jumalad", kus kõlasid nii Bachi Matteuse passioon, Händeli "Saul" kui Adamsi "Nixon Hiinas". Samuti ei oleks ükski teine dirigent teinud Tormise revolutsioonilisi laulukesi just nõnda. Sarja "Peadirigendid" kavva on Kaljuste valinud Arvo Pärdi loominguga kõrval Alfred Schnittke tehniliselt keeruka muusika. "Küllap ta nüüd usub, et me lõpuks saame sellega hakkama," muigavad lauljad.

## Paul Hillier – koori esimese Grammy tooja

Lauljatele oli paras šokk, kui Tõnu Kaljuste otsustas peadirigendi kohast loobuda. Asemele tuli Paul Hillier, mees, kes räägib rohkem käte kui sõnadega. Olles ise laulja, juhatab ka koori, nagu laulaks ise. Hästi rahulik, isegi tagasihoidlik, mis alguses tundus Kaljuste *one-man-band*iga harjunud seltskonnale lausa kummaline. "Ta ei tulnud ega läinud, vaid tekkis ja kadus!" Hillier oskas hoida lauljatega võrdset distantsi, ei läinud kunagi nendega koos pubisse. Lõunatada eelistas

raamat ees lahti. Tallinnas viibides otsis kohvikut, kus ei mängiks muusika, et saaks rahuneda. (Muusika kõrval hindab ta head toitu!) Aga koor muutus tema hoole all teiste Euroopa profikooride sarnaseks. Kui enne oli üks mees, kelle sõna maksis rohkem kui määndzeride oma, siis Paul tegeles eeskätt kunstiliste probleemidega. Kõrget professionaalset taset ei nõudnud ta jõuga, vaid pidas seda enesestmõistetavaks.

Alguses proovis inglase koori eesti-slaavi vokaalesteetikat euroopalikumaks lihvida, aga loobus juba poole aasta pärast. Ilmselt mõistis ta, et kahe kultuuri vahepeal asuvad lauljad on just vene muusika head esitajad, neil ongi suuremad hääled ja vanamuusikat selle bändiga ei tee. Õigupoolest ta tegi küll ka Bachi, aga üks parimaid oli ikkagi vene baroki kava. Oma kontserdi pealkirjaga "Öölaulud" kavva sarjas "Peadirigendid" on ta valinud Gruusia ja Krimmiga seotud heliloojate muusikat.

Ootamatusi temalt karta polnud, küll tuli ikka vahel ette viperusi: näiteks andis ta ükskord Tormise "Jaani laule" alustades koorile kvardi võrra kõrgema helistiku. Sopranid hakkasid näost siniseks tõmbuma ja Hillieri nägu üha kurjemaks muutuma, enne kui ta aru sai, mis juhtus. Aga tema ei plahvatanud kunagi, isegi vihastades küsis viisakalt: palun seletage mulle, MIKS te ei või teha, nagu ma palun? Küll aga võis Hillier publiku paika panna – heliseva mobiiltelefoni peale lõi loo kinni.

Hillieri üks fenomene oli plaadistamine. Töö sujus lausa õlitatult ja koorile täiesti valutult. Algas oluline koostöö Harmonia Mundiga, sündis sari "Baltic Voices". Paulil oli alati töölaual suur kuhi noote. Eeskätt huvitas teda siinse piirkonna muusika. Kammerkoor aga hakkas saama kirju, et kust saaks selle imelise muusika noote, mida te laulate. Galina Grigorjeva loominguga levik Euroopas on osalt Pauli teene ja tema kirjastus Theatre of Voices Edition müüb siiani Baltimaade heliloojate teoseid.

Hillier pani aluse ka koori kaasaegse muusika repertuaarile ja tõi koori juurde erilisi muusikuid. Harfimängijast tulesäde Andrew Lawrence-King on muuhulgas vist ainuke muusik, kes on saanud Mustpeade majas metsiku aplausi osaliseks ainult häälestamise eest, mida ta tegi uskumatu meistrilikkuse ja kiirusega. Hillieri vahendusel käis Eestis ka Taani tipporkester Concerto Copenhagen. Aastal 2005 käis koor esimest korda BBC Promsil ja aastal 2008 ootas neid jälle Royal Albert Hall. Nõudlik meistrilikkus, mille lauljad said Hillieriga inglise keeles, on vanematel kooriliikmetel siiani kontides.



Paul Hillier salvestamas Galina Grigorjeva CD-plaati 2015. aasta jaanuaris Niguliste kirikus





Daniel Reuss juhatab kontserti Londoni A Cappella Festivalil LSO St Luke's kirikus 2014. aastal



### Daniel Reuss – harmooniataju imelaps, tehniline kurikõrv

Uus peadirigent oli aastaid töötanud barokkmuusikaguru Philippe Herreweghe kõrval ja tõi kaasa Madalmaade traditsioonidega kõlaesthetika. Kui Hillier töötas inglise keele hääldusega, siis Reussiga tuli perfektne saksa keel ning kohvritäis Lääne klassikat – Mendelssohn, Brahms, Schumann. Kavva tekkisid huvitavad suurvormid heliloojatelt nagu Martin ja Poulenc. Ka tema kava sarjas

## Kui Hillier töötas inglise keele hääldusega, siis Reussiga tuli perfektne saksa keel ning kohvritäis Lääne klassikat.

“Peadirigendid” hollandlase Sweelincki ja Erkki-Sven Tüüri muusikaga on lauljate hinnangul nii reussilik kui üldse olla saab, sest rohkem kui sõnad huvitab teda muusika kui struktuur ja arhitektuuriline pilt. Isiksusena oli uus peadirigent jälle omamoodi: kui Paul Hillier põgenes igal võimalikul hetkel üksindusse, siis saksa päritolu, kuid Hollandis üles kasvanud Daniel Reuss semutses julgelt nii lauljate kui publikuga. Kontserdi vaheajal käis ta rahulikult kuulajate hulgas ringi, käed taskus, ja ei kõhelnud ka naislauljaid familiaarselt õlale patsutamast. Proovis oli ta äkilise käe ja olemisega, aga teismoodi äkiline kui Kaljuste. Tal oli kombeks öelda otse, mida arvas – see häiris mõnda kooriliiget väga. Sealjuures oli ta oma fantastilise kuulmisega üks parimaid koormeisterid. Tema terav kõrv ja oskus kõlapilti balansseerida lausa vapustasid lauljaid. Reussi ajal tegi koor mitu Händeli suurvormi, nagu “Iisrael Egiptuses”, “Saul” ja

“Messias”. Ükskord proovis koos ERSO ja Cappella Amsterdami suutis ta korrigeerida kolmanda klarineti do-dieesi. (Teised ei kuulnud üldises mühas mitte kui midagi.) Lauljaid kooris ümber paigutades saavutas ta pea alati ideaalilähedase kõlapildi. Tema harmooniataju võiks võrrelda ehk vaid kuulsa Rootsi koorijuhi Eric Ericssoniga. Filharmoonia kammerkooril pole olnud teist nii tehnilist ja detailide kallal nokitsevat dirigenti. Seda tegi küll ka koori looja, aga vastandina Kaljustele, said Reussi lood proovis turvaliselt valmis. Koos kolmanda peadirigendiga muutus koori kõla ehk rohkem traditsioonilise Lääne koori moodi. Reuss vähendas seda erilist, kahe kultuuri kohtumispaigas sündinud Kaljuste koori kõla, millel oli teatav ortodoksne puudutus. Eriti hoidis Reuss vaos sopraneid, nõudes peatooni. Kõla muutumine näib jätkuvat ka juba praeguse peadirigendi Kaspars Putniņš ajal, kuigi ehk veidi teisel viisil.



Proov Kultuurikatlas praeguse peadirigendi Kaspars Putniņš käe all.

### Kaspars Putniņš – Eesti nüüdisheliloojate õnnistus

Ajal, kui Tõnu Kaljuste koori asutas, oli tulevane läti muusik alles teismeline, ning poleks uneski näinud, et kunagi saab temast legendaarse dirigendi mantlipärija. Kui ta üksteist aastat tagasi esimest korda külalisdirigendina koori ette astudes läks muusikas pigem kindla peale välja nagu Daniel Reuss, siis nüüd julgub ta ka riskida, raamidest välja tulla nagu Kaljuste, keda ta peab oma suureks õpetajaks, olemata tema juures päevagi õppinud. Praegu kujutab dirigent endast kõigi kolme eelneva kunstilise juhi omalaadset kombinatsiooni. Dirigendi loomus paisab silma harukordse siiruse ja leebusega ning viisakamaid maneere on raske kujutada, aga töös on ta väga aus ja otsekohene. Intellektuaalset tüüpi muusiku huviorbiidis on eelkõige kaasaja looming. Eesti heliloojatelt tellib ta järjepanu uudisteid. Nüüdismuusika esitamine tähendab lisaks laulmisele liivapaberiga sahastamist, klaasidega vilistamist ja ärgem unustagem WC-paberit ja fooliumi! Mõni kooriliige on moodsa muusikaga maadlemisest lausa tüdinud! Samas pole ta kuidagi ühe-

külgne, laiaulatuslike teadmistega kõigi ajastu muusikateostest suudab ta lauljaid alati üllatada. Putniņš ajal on kooris jätkunud kiire põlvkonnavahtetus, eriti naisrühmas, kus on üha enam laulueriala lõpetanud. Algsaegadel laulis kooris koorijuhte, muusikaõpetajaid, heliloojaid, muusikateadlasi, instrumentaliste ja isegi kaks inseneri. Koori asutajaliikmetest on tänaseni ridades vaid bassid Aarne Talvik ja Tõnu Tormis, kes on ka paljude kaunite koorifotode autor. Aeg-ajalt tulevad kooriga lavale ka sopran Kaia Urb, tenor Tiit Kogerman ja bass Allan Vurma.

Sarja “Peadirigendid” Kaspars Putniņš kavab “Päikeselaulud” on nii Galina Grigorjeva uus helitöö kui tänavu juubelit tähistava Sofia Gubaidulina kirglik kõiksuseülistus. Frank Martini 1922. aastal valminud Missaga topeltkoorile tegi koor tutvust juba Tõnu Kaljuste käe all. Need ei ole kerged teosed, aga Putniņš suur pluss on, et ta oskab muuta keeruka muusika hõlpsalt arusaadavaks. Samuti annab ta lauljatele pieteeditundega palju individuaalset tagasisidet. Praegune peadirigent peab väga oluliseks iga üksiku laulja arengut ning nõuab, et laulja oleks alati mõttega tööprotsessis. Koor on tema pill ja seda tuleb hoida hääles. ■

### sari PEADIRIGENDID

KASPARS PUTNIŅŠ – “Päikeselaulud”  
Sofia Gubaidulina. “Canticle of the Sun”  
Galina Grigorjeva. “The Dark Night of the Soul”  
(esiettekanne)  
Frank Martin. Missa topeltkoorile  
Solist Leho Karin (tšello)  
2.10 kell 16 Vanemuise kontserdimaja  
4.10 kell 19 Estonia kontserdisaal

PAUL HILLIER – “Õõlaulud”  
Gruusia ja Krimmiga seotud heliloojate muusika  
Grigorjeva, Janjgava, Gubaidulina, Panufnik  
24.03 kell 19 Tartu Jaani kirik  
25.03 kell 19 Tallinna Niguliste kirik

TÕNU KALJUSTE – “Requiem & Miserere”  
Schnittke, Pärt  
13.04 kell 19 Tartu Pauluse kirik  
14.04 kell 17 Tallinna Jaani kirik  
15.04 kell 19 Pärnu kontserdimaja

DANIEL REUSS – “Arieli laulud”  
Erkki-Sven Tüür. “Missa brevis”  
Frank Martin. “Arieli laulud”  
Rudolf Escher. “Rahu nägu”  
Jan Pieterzoon Sweelinck.  
“Kolm prantsuse laulu”  
Arvo Pärt. “Dopo la vittoria”  
24.05 kell 19 Jõhvi Mihkli kirik  
25.05 kell 19 Tallinna Niguliste kirik

